

МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALAR IJTIMOIY-AXLOQIY TARBIYASIDA OILANING ROLI

Teshabayeva Zamira Sobirovna

CHDPU "Maktabgacha ta'lim metodikasi"

kafedrasi dotsenti, p.f.f.d (PhD)

E-mail: zteshabaeva1971@gmail.com

Tel: +90-996-80-15

Аннотасија

Ushbu maqolada shaxsning ijtimoiy-axloqiy rivojlanishi va uning shaxs sifatida shakllanishi, jamiyatga moslashishida oilaning roli hamda uning funksiyalari turlari bayon etilgan.

Ta'riflab o'tilgan tafsiflar maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachi pedagoglarining tarbiyalanuvchilarning oilalari bilan konstruktiv sheriklik aloqalarini o'rnatish faoliyati tajribalarini o'rganish tufayli yoritildi.

Kalit so'zlar: oila, shaxs, tarbiya, faoliyat, ijtimoiy, rivojlanish, moslashish, funktsiya.

Shaxs tarbiyasida, uning ijtimoiy-axloqiy rivojlanishida boshqa ijtimoiy institutar bilan taqqoslaganda, oila eng asosiy vazifani o'taydi.

Ijtimoiy institut sifatida oiladagi ming yillar davomida e'zozlanib, ardoqlanib, avloddan avlodga o'tib kelayotgan oilaviy qadriyatlar: kattalar va kichiklarni hurmat qilish, bir-birini tushunish va mehr-oqibatga asoslangan do'stona hayot tarzi, milliy urf-odatlar va ularni amalda qo'llash barcha davrlarda bo'lganidek, bugungi kunda ham yosh avlodni jismonan sog'lom, ma'naviy yetuk, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga muhabbat ruhida tarbiyalashda dasturilamaldir.

Aynan oilada individual qobiliyatlar, shaxsiy, kasbiy qiziqishlar, axloqiy me'yorlar shakllanadi. Oila omili insonga butun umri davomida ta'sir etadi. Ijtimoiy jihatdan oila inson turli ijtimoiy maqomlarni egallaydigan jamoa hisoblanadi. Oila insonning o'z-o'zini belgilab olishiga, uning ijtimoiy-ijodiy faolligini oshirishiga yordam beradi. O'z farzandlarini katta oqimga — jamiyatga qo'shish bilan esa oila jamiyat yo'nalishi, [iqtisodiyoti](#), [madaniyati](#) va [ma'rifati](#)ni ham belgilashga o'z ta'sirini ko'rsatadi. Shuning uchun ham Sharqda oila qadim-qadimdan muqaddas [qo'rg'on](#) hisoblanib kelingan.

"Oilaviy munosabatlar — oliy qadriyat" deb hisoblangan bizning yurtimizda oilaning ijtimoiy maqomi nihoyatda baland bo'lib, u o'z mavqeini hozirgacha saqlab kelmoqda. O'zbek oilasida zaruriy tarbiyaviy omil va ko'nikmalar avloddan avlodga o'tib kelmoqda. Ko'p bolali o'zbek oilalarida patriarxat tartibning saqlanishi oiladagi munosabatlarning barqarorligini ta'minlagan. Biroq bugungi kunda oila inqirozi ko'pgina oilalar, shu jumladan, o'zbek oilalariga ham o'z ta'sirini ko'rsatmoqda. Oila a'zolari sonining qisqarishi, avlodcharning uzoqgashuvi muammosining kuchayishi munosabati bilan, oilaviy munosabatlarni shakllantirish masalasi borgan sari muhim ahamiyatga ega bo'lib bormoqda.

Jamiyatda oila bir nechta funksiyalarni bajaradi:

Reproduktiv funksiya. Bu funksiya naslni davom ettirish bilan bog'liq. Hozirgi kunda O'zbekistonda serfarzand oilalarning mavjudligi bilan bir qatorda, oila a'zolari sonining qisqarishi ham kuzatilmoqda. Bu hodisalar, asosan, moddiy-iqtisodiy qiyinchiliklar, ma'naviy inqiroz, yosh oilalarning ota-ona uyidan ajralib chiqishi, tibbiy xizmatning darajasi, ekologiyaning inson salomatligiga ta'siri bilan izohlanadi.

Iqtisodiy funksiya. Ma'lum bir oila a'zolari tomonidan boshqalari uchun moddiy mablaglar topilishi, oila a'zolarining turmush sharoitini yaxshilash, bo'sh vaqtlarini mazmunli o'tkazish, voyaga yetmaganlar va qariyalarni moddiy ta'minlash, pul mablag'larini to'plash iqtisodiy funksiyaning asosini tashkil qiladi. Zamonaviy bozor munosabatlari mulk to'plash, mulkka ega bo'lish, meros masalalarida oilaning iqtisodiy vazifasi faolashuvini talab qiladi.

Ijtimoiylashuv funksiyasi. Oila bola shakllanishiga ta'sir qiluvchi birinchi va asosiy ijtimoiy guruh hisoblanadi. Oilada ota-ona va bolalarning tabiiy-biologik hamda ijtimoiy aloqalari uzviy bog'lanib keladi. Oila mikromuhit sifatida bolaning ruhiy, jismoniy va ijtimoiy rivojlanishiga uz ta'sirini ko'rsatadi. Oilaning vazifasi bolaga asta-sekinlik bilan ijtimoiy ko'nikmalarni singdirib, jamiyatga tayyorlashdir. Oilada insonga ta'lim va tarbiya beriladi, uning aqliy, ijodiy qobiliyatlarining rivoji sodir bo'ladi. Aynan oilada bola mehnat qilishga va mustaqillikka o'rganadi.

Xo'jalik-maishiy funksiya. Oila jamiyatning asosiy va doimiy xo'jalik ne-gizidir. Unda oila a'zolarining jismoniy holati bir maromda ushlab turiladi, kasallar va qariyalarga gamxo'rlik qilinadi. Ilm-texnika taraqqiyoti jadal rivojlanayotgan bizning asrimizda oilaning kundalik yumushlari (ovqat pishirish, uy tozalash, kir yuvish, kiyim tikish va boshq) maishiy xizmat ko'rsatish korxonalari zimmasiga yuklatilmoqda.

Tarbiyaviy funksiya. Biz bu funksiyani alohida ajratib ko'rsatamiz, chunki tarbiya **bola tug'ilgandan boshlab, umrining oxirigacha davom etadigan jarayonidir.** Bolaning ilk ijtimoiylashuvi jarayonida tarbiya muhim rol' o'ynaydi. "Oilaviy hayotning asosiy goyasi va maqsadi-farzand tarbiyasi". (V.A.Suxomlinskiy)

"Islomda bolalar tarbiyasi ota-onaning eng mas'uliyatli va uzoq davom etadigan burchlaridir. Boshqa burchlar ba'zi ishlarni qilish yoki mulkni sarflash bilan ohiriga yetadi. Ammo tarbiya mas'uliyati bardavom bo'ladi. Zotan ota-onaning farzand ne'matiga haqiqiy shukrlari ham aynan tarbiya mas'uliyatini sharaf bilan ado etish orqali yuzaga chiqadi." (**Shax Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf**)

Tarbiyaning eng muhim vositalaridan biri shaxsiy namunadir. Xalqimizda "qush uyasida ko'rganini qiladi", degan naql bejiz aytilmagan. Oilada amalga oshiriladigan ijtimoiylashuv jarayoni, yoshi kattalarning o'zaro munosabatlarni namoyon qilishlari, natijada shaxs ijtimoiy meyyorlar va qadriyatlarini o'zlashtirib, ijtimoiy hayotga kirib borishidir.

Farobiyning fikricha, insonda go'zal fazilatlar ikki yo'l-ta'lim va tarbiya orqali hosil qilinadi: "Ta'lim nazariy fazilatlarini birlashtirsa, tarbiya esa tug'ma fazilat – nazariy bilimlar va amaliy kasb-hunar, xulq-odob fazilatlarini birlashtiradi, ta'lim so'z va o'rganish bilan, tarbiya esa amaliy ish, tajriba bilan amalga oshiriladi, har ikkalasi birlashsa, yetuklik namoyon bo'ladi...". Demak, Farobiy ta'lim-tarbiyani o'zviy birlikda olib borish haqida ta'lim bergan bo'lsa ham, har birining insonni kamolga etkazishida o'z o'rni va xususiyati borligini alohida ta'kidlaydi.

Tarbiyaning jamiyat va davlat taraqqiyotidagi muhim oʻrni haqida toʻxtalar ekanmiz V.A.Suxomlinskiyning “Farzandlarning munosib inson boʻlib voyaga yetishi uchun ular mehribon oilada tarbiyalanishi kerak” degan fikrlarini keltirib oʻtish joizdir.

Psixoterapevtik funktsiya. Bu funktsiya oilada barcha oila aʼzolari oʻzini qulay sezishi lozimligida namoyon boʻladi. Psixologlar, sosiologlar, pedagoglarning kuzatishlariga koʻra, inson kuchlari oila sharoitida jadal tiklanar ekan. Inson maʼnaviy quvvatni tartibga solishga intilishi tabiiydir, ayni shu quvvatni tiklashga intilish uni oila qoʻriga undaydi. Oilada er-xotinning bir-birini tushunishi va oʻzlaridagi ijobiy imkoniyatlarni oila doirasida sarflashi oila aʼzolariga oʻzlarini baxtli hiss etish imkonini beradi. Inson oʻz imkoniyatlarini roʻyobga chiqarishi, samarali mehnat qilishi uchun kerakli kuchni oila sharoitidagi sogʻlom muhitdan oladi. Oila aʼzolari esa oilaga kirishib, qoʻshilib ketganligi nuqtai nazaridan bir-biridan farq qiladi. y bekasi oilaning birinchi aʼzosi boʻlsa, yangi tushgan kelinchak ikkinchi xil oila aʼzosini tashkil etadi. Lekin barcha oila aʼzolari uning psixologik muhitini, undagi samimiyatni barqaror etishga oʻz hissasini qoʻshadi, faqat birinchisi oila manfaatlarini ichkaridan turib, faqat yaxshilikni, barqarorlikni oʻylab ish tutsa, boshqalari tashqaridan turli maʼlumotlar, “oʻziga xos havo” olib kirish yoʻli bilan oila muhitini muvofiqlashtiradi

Agar oilaviy tarbiya bola individualligini aniqlash va uning qobiliyatlarini rivojlantirish kerak, degan qoidadan kelib chiqsak, buning uchun oila nihoyatda rivojlangan boʻlishi kerakligiga amin boʻlamiz.

Zamonaviy sharoitlarda oila turli bilim sohalari: ijtimoiy pedagogika, ijtimoiy ish, sogʻliqni saqlash va boshqalarning markaziy ob'ektlaridan biriga aylanmoqda. Chunki har bir jamiyatning kelajagi oʻsha jamiyatdagi oilalardagi muammolarni hal qilishga bogʻliqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Z.S.Teshabayeva “Bolangiz bogchaga tayyormi” uslubiy qoʻllanma T: MALIK PRINT 2020 y
2. «Maktabgacha taʼlimga qoʻyiladigan davlat talablari» T.: 2017
3. Karimova O. Oila huquqi asoslari – Toshkent: «Oʻqituvchi», 2003.
4. Karimova V. Oilaviy hayot psixologiyasi – Toshkent: Fan, 2006.
5. Xurvaliyeva T.L. Joʻrayeva S.N Ijtimoiy psixologiya. – Toshkent. Malik Print. 2022.